

Наталія О. Кухарська

РОЗВИТОК РИНКІВ ФАКТОРІВ ВИРОБНИЦТВА ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Дано оцінку сучасному стану основних активів регіонів України: земельним ресурсам, виробничому потенціалу, фінансовому капіталу. Запропоновано стратегічні напрямки державної політики підвищення капіталізації активів (ресурсів) регіонів. У рамках першого напрямку визначено основні механізми та інструменти підвищення капіталізації активів регіонів.

Ключові слова: капіталізація, регіон, активи, земельні ресурси, виробничий потенціал, фінансовий потенціал.

Наталья А. Кухарская

РАЗВИТИЕ РЫНКОВ ФАКТОРОВ ПРОИЗВОДСТВА КАК МЕХАНИЗМ ПОВЫШЕНИЯ КАПИТАЛИЗАЦИИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

Дана оценка современному состоянию основных активов регионов Украины: земельным ресурсам, производственному потенциалу, финансовому капиталу. Предложены стратегические направления государственной политики повышения капитализации активов (ресурсов) регионов. В рамках первого направления определены основные механизмы и инструменты повышения капитализации активов регионов.

Ключевые слова: капитализация, регион, активы, земельные ресурсы, производственный потенциал, финансовый потенциал.

Natalia A. Kuharskaya

DEVELOPMENT OF MARKETS OF FACTORS PRODUCTION AS A MECHANISM FOR INCREASING THE UKRAINIAN REGIONS CAPITALIZATION

Some evaluating of current status of basic regional assets in Ukraine: land, productive capacity, financial capital and the innovative potential were conducted. Strategic directions of a State policy to increase regional assets (resources) are offered. Within the first direction the basic mechanisms and tools to increase capitalization of regional assets are proposed.

Keywords : capitalization, region, assets, land resources, production capacity, financial capacity.

Постановка проблеми. Економічна міць держави в даний час залежить не стільки від валових обсягів виробництва та природних запасів, прихованих в його землі, скільки від володіння центрами, що керують потоками на глобальному ринку. В умовах глобалізації країнам надзвичайно важливо мати не тільки конкурентоспроможні технології та фірми, але, головне, регіони, здатні їх прийняти. До того часу, поки вся увага держави концентрується на

розвитку галузей, технологій і компаній, даний регіональний аспект розвитку не береться до уваги. Можна стверджувати, що метою соціально-економічного розвитку країни на сучасному етапі є підвищення капіталізації складових її регіонів.

Капіталізація регіону представляє собою процес зростання вартості сукупних матеріальних і нематеріальних активів (ресурсів) регіону, що знаходяться на його території і що беруть участь у відтворювальних процесах всіх галузей народного господарства з урахуванням ефективності їх використання.

Економічна криза найбільшою мірою зачепила традиційні індустріальні виробництва України за такими основними причинами:

- неконкурентоспроможність технологій;
- переважання робочої сили, яка не має сучасних ключових кваліфікацій і достатньої мобільності;
- обмеженість ринків збуту продукції галузей важкої промисловості (основна маса виробленої продукції на межі розпаду СРСР це продукція важких галузей промисловості, основний ринок збуту для яких - великі державні замовлення - фактично перестав існувати і, в даний час, в умовах відсутності масштабних проектів розвивається вкрай повільно);
- неясність та не виразність конкурентних переваг українських компаній на глобальному ринку.

З цих причин життя й економічна діяльність у ряді регіонів почала «згортатися». У багатьох старопромислових регіонах України відбулося закріплення сировинної спеціалізації і виробництва продукції першого переділів, в рамках не тільки країни, але і в масштабі світової економічної системи.

В результаті цього, для України проблема капіталізації її значної і глибоко диференційованої за рівнем розвитку території стає ключовою проблемою.

Аналіз досліджень і публікацій. Сучасна економічна наука досліджує переважно кількісну сторону капіталізації, розглядаючи її результати в підприємствах, організаціях, компаніях і національних господарствах як важливі показники виробничої діяльності. Цьому аспекту присвячені наукові розробки таких українських та зарубіжних учених - економістів як І. П. Булеєв [4], Н. Е. Брюховецька [4], В. М. Геєць [5], А. А. Гриценко [5], П. Бурдьє [2], Е. Де Сото [3], Д. А. Алексєєв [1], В. Н. Княгінін [6], Ю. В. Лищикова [8], Т. О. Малова [9; 10], О. С. Молчан [11], В. В. Радаєв [13], Ю. В. Савельєв [14] та ін. При цьому питання сутності та змісту капіталізації як складного багаторівневого процесу, який активно впливає на економічний потенціал регіону та його відтворення, і по-різному проявляється в особливих умовах тієї чи іншої національної економіки, в українській і навіть зарубіжній економічній літературі розглянуто недостатньо. Тому наукові розробки та рекомендації щодо цих питань особливо актуальні зараз й потребують подальших досліджень, оскільки в даний час реалізується програма радикальних змін організаційної структури промислового комплексу України.

У цьому зв'язку капіталізація регіонів багато в чому визначає темпи економічного зростання і глобальну конкурентоспроможність економіки країни, добробут і якість життя суспільства. Вирішення проблеми підвищення капіталізації регіонів і визначило вибір теми даного дослідження.

Для того, щоб підвищити капіталізацію регіону, як зазначав у своїх роботах Ернандо де Сото [3], необхідно переоцінити (дооцінити) території за допомогою цілого ряду послідовних дій. На наш погляд, саме ці послідовні дії є основними стратегічними напрямками формування механізмів підвищення капіталізації регіону:

I. Здійснити реструктуризацію (докапіталізацію) активів регіону, ефективно розвивати ринки факторів виробництва, які зараз продовжують функціонувати на старій технологічній базі (земля, капітал, основні фонди, робоча сила);

II. Надати даним активам інституційну форму, яка б забезпечила їх мобільність, найвищу віддачу в системі глобальних обмінів (реалізація процесу стратегування соціально-економічного розвитку регіонів [див. розробки автора 7]);

III. Провести нову «зборку» активів на території регіону таким чином, щоб їх сукупна вартість перевищила механічну суму цін окремо. Тут з'являються поняття інвестиційна середа, регіональні виробничі кластери (РВК), вільні економічні зони (ВЕЗ), регіональні інноваційні системи (РІС) (рис. 1).

Метою дослідження є оцінка основних проблем, які перешкоджають капіталізації основних активів регіонів України, а також обґрунтування процесу реструктуризації (докапіталізації) ринків факторів виробництва як першочергової дії в розвитку стратегічних напрямків формування механізмів підвищення капіталізації регіону.

Основні результати дослідження. При проведенні реструктуризації активів регіону необхідно оцінити активи (фактори виробництва), залучені в регіональні, міжрегіональні та глобальні обміни, які можуть найбільш істотно підвищити капіталізацію регіону. Цими активами є:

- земельні ресурси;
- базові виробництва;
- фінансовий капітал.

Для України, з її природними ресурсами, в т.ч. багатими чорноземами, найголовнішим завданням є капіталізація *земельних ресурсів* у сфері земельних відносин.

За роки незалежності в Україні відбулася декапіталізація і деградація сільськогосподарських земель і сільських поселень. У цих умовах найважливішими мотивами для негайності вирішення земельних відносин є:

- 1) недооцінка землі як найважливішого чинника виробництва, що впливає на розвиток промисловості для внутрішнього споживання;
- 2) бідність незаможних селян в результаті малоземелля;

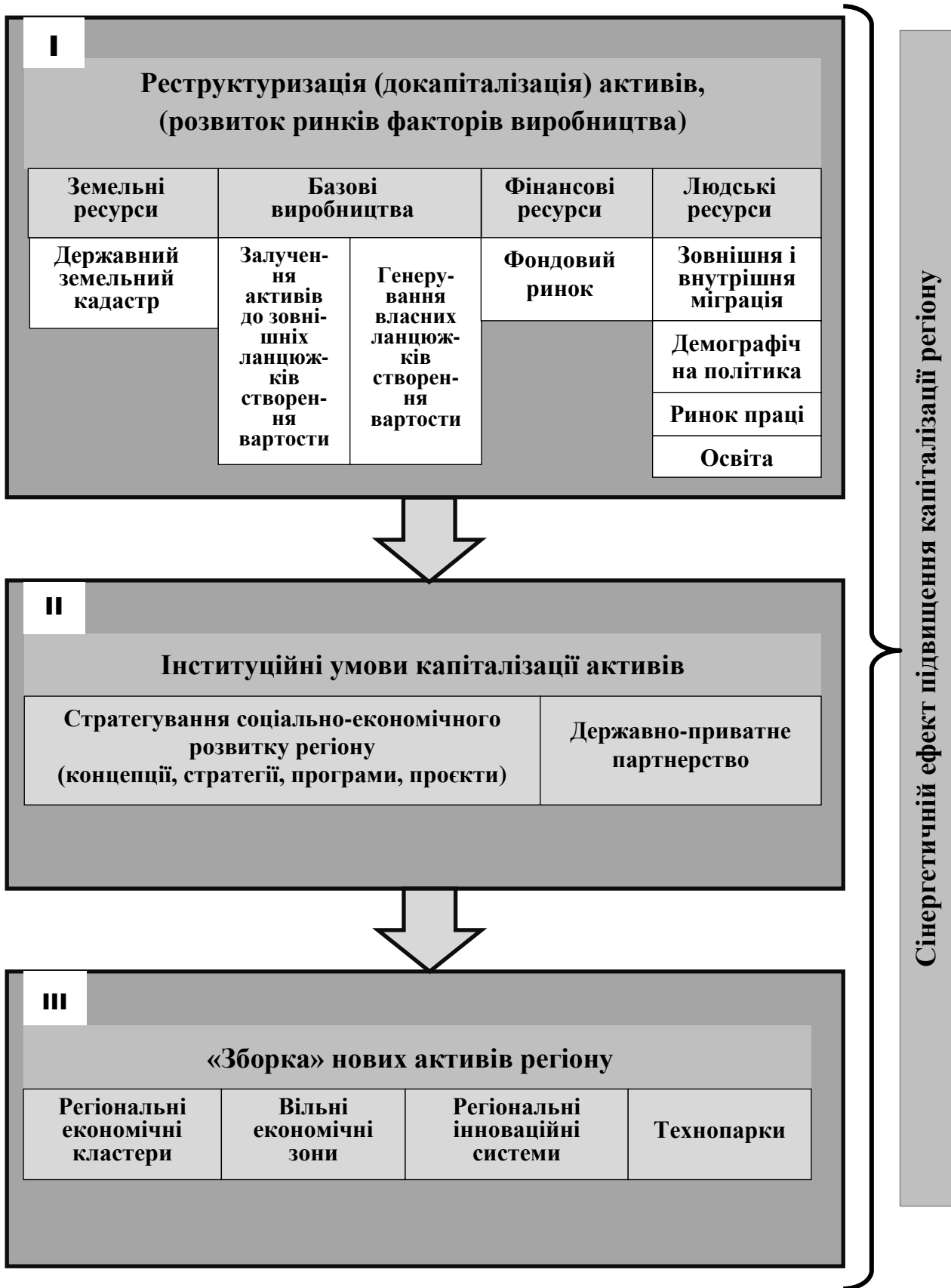

Рис. 1. Стратегічні напрямки та механізми державної політики підвищення капіталізації регіону, авторська розробка

3) декапіталізація – відсутність необхідних технічних засобів з обробки землі, утримання худоби.

В Україні, у зв'язку з неефективним перерозподілом прав власності на землю та відсутністю ринку землі сільськогосподарського призначення, зруйнована матеріально-технічна база сільськогосподарських підприємств, знизилася продуктивність земель сільськогосподарського призначення, збільшився диспаритет цін на продукцію.

Крім того, недооцінка землі як основоположного природного ресурсу, без якого немислимо не тільки розвиток галузей народного господарства, а й самого життя, відбивається і у формуваннях земельних відносин, тобто відносин між громадянами, юридичними особами, місцевими органами самоврядування та органами державної влади з приводу володіння, користування і розпорядження земельними ресурсами. Існуюче в даний час знеособлення земельних часток у вигляді єдиного договору «оренди» з керівниками господарств і внесення до статутного капіталу не відповідає сутності організаційно-правових форм сільськогосподарських організацій, затверджених Державним земельним кадастром України, який, завдяки своїм функціям, є основним механізмом підвищення капіталізації земельних ресурсів регіону (залучення фінансових коштів) у сфері земельних відносин.

Відсутність ринку землі в Україні позначається на грошовій оцінці земель. Це проявляється, насамперед, у неможливості визначити достовірну ринкову ціну землі. Тому землю оцінюють за нормативами, які розробляють на основі економічної оцінки земель. Разом з тим, нормативна ціна землі в Україні стає вагомим елементом регулювання земельних відносин та визначається з урахуванням еталонної прибутковості одиниці земель та встановленого КМ України відсотка капіталізації чистого прибутку від землі.

Тому основним економічним інструментом капіталізації земельних ресурсів у сфері земельних відносин має стати збалансована кадастрова вартість сільськогосподарських земель, міських земельних ділянок, гірничодобувних та інших галузей, що дозволяють здійснювати операції, які

пов'язані з платою за землю, в різних формах: земельного податку, орендної плати, компенсаційних платежів, застави землі з урахуванням платоспроможності населення і еквівалентного обміну. Кадастрову вартість землі в сумі з позичковим відсотком, обумовлену земельною рентою, слід покласти в основу формування ринкової ціни сільськогосподарських земель.

Не заклавши в ціну землі витрати на створення і відновлення родючості, не захистивши права дрібних власників, втратимо одне з головних природних багатств України – родючі чорноземи. Охочих скупити або взяти їх в оренду, щоб, виснаживши, отримати прибуток від вирощеного на них, наприклад, ріпаку або насіння соняшнику, чимало.

Необхідно удосконалення існуючої системи платного землекористування шляхом дооцінки земель сільськогосподарського призначення. У мегаполісах сільськогосподарські землі для містобудування оцінюються мільйонами доларів, тоді як для цілей сільськогосподарського виробництва ринкова ціна сільськогосподарських угідь, яка встановлена адміністративними органами влади, мізерно мала. Це результат незбалансованих цінових відносин, нееквівалентного обміну між галузями.

Вкрай потрібна державна інвентаризація земель, виявлення деградованих сільськогосподарських угідь і невикористаних ділянок, ресурсів і площ для розподілу земельних ділянок по землекористувачам і формам власності, а також переселенцям на базі комплексного вивчення земельного фонду. При цьому слід розглянути доцільність виділення ділянок за природними умовами, які придатні для землеробства, а також врахувати їх цінність для інших цілей (визначених під забудову, включених в захисні зелені зони, які є об'єктами природи, та підлягають охороні), тобто необхідне зонування територій на основі розумного використання домінуючих властивостей кожного земельного масиву.

Також необхідним інструментом є створення державного фонду відновлення та збереження земель сільськогосподарського призначення, які вибули з господарського обороту і меліоративного фонду, за рахунок податку

на землю, плати за переведення земель сільськогосподарського призначення в іншу категорію.

Капіталізація природного ресурсу залежить від глибини переробки ресурсу: чим вище ступінь переробки, тим більше утворюється доданої вартості, і, отже, вище буде капіталізація ресурсу.

Управління земельними ресурсами та земельними відносинами базується на відповідній інформації. Отже важливим інструментом отримання інформації не тільки про кількісне й якісне використання землі, але і про розподіл земель по власникам і землекористувачам, стан ринку землі, ведення кадастру, охорони та інших функцій державного і муніципального управління земельними ресурсами та земельними відносинами є моніторинг земель, особливо сільськогосподарського призначення, за допомогою використання кадастрової електронної карти.

Формування ринку землі, правильний облік вартості землі, адекватна земельна цінова і податкова політика та її повноцінне інформаційне забезпечення за рахунок кадастрової вартості дозволять збільшити капіталізацію регіону і суттєво вплинути на його економічну політику.

Важливим компонентом економічного капіталу виступає **виробничий потенціал (базові виробництва)**, що забезпечує умови сталого розвитку регіональної економічної системи, для якого характерні висока ступінь фізичного і морального зносу основних фондів, переважання у структурі виробництва та експорті продукції сировинної та низькотехнологічної спрямованості, низький технологічний рівень виробництва, висока енергоємність виробництва, висока собівартість виробленої продукції і низький рівень відтворення основного капіталу.

Головним механізмом розширеного відтворення виробничого потенціалу і, як наслідок, капіталізації регіону, є залучення активів території в зовнішні (національні, глобальні) ланцюжки створення вартості та генерація власних ланцюжків створення вартості в регіоні [11, 220; 12, 146-147] (див. рис. 1).

При переважанні першого підходу, який дозволяє в досить стислі терміни збільшити інвестиційну привабливість території та який орієнтує органи державної влади на залучення зовнішнього капіталу, в регіоні, як правило, концентруються лише окремі фази економічної діяльності та додана вартість створюється за кордонами країни. У цьому випадку суттєвого підвищення конкурентоспроможності регіону на зовнішніх ринках очікувати не варто.

При переважанні другого підходу в регіоні формуються унікальні регіональні бренди, які є основою для генерації власних ланцюжків додавання вартості. У цьому випадку валова додана вартість буде створюватися у самому регіоні.

Вищеназвані особливості кожного з цих двох підходів підвищення капіталізації регіону представлено в такому інструменті державної політики капіталізації регіону як матриця позиціонування галузей економіки регіону (рис. 2).

Концентрація капіталу та генерація власних ланцюжків	Четвертий тип (інноваційний капітал)	Розширення спеціалізації виробництва в інноваційних секторах + генерація власних ланцюжків створення вартості	Розширення спеціалізації регіону на інноваційних продуктах та послугах у сервісній сфері + генерація власних ланцюжків створення вартості
	Третій тип (фінансовий капітал)	Розширення спеціалізації економіки регіону в виробничій сфері + концентрація створення вартості у регіоні	Розширення сервісної спеціалізації економіки регіону + концентрація ланцюжків створення вартості в сервісних галузях та секторах економіки
/		Перший тип (промисловий капітал)	Другий тип (торговельний та сервісний капітал)
		Розширення спеціалізації та участі в зовнішніх ланцюжках	

Рис. 2. Матриця вибору типу регіональної політики капіталізації [12, 147]

Використання матриці дозволяє вибрати необхідний набір інструментів регіональної політики капіталізації для конкретних галузей економіки регіону

та розробити диференційовані галузеві стратегії. Зокрема, на підставі результатів позиціонування галузей можливе отримання таких результатів:

- поєднання першого і третього типу регіональної політики капіталізації дозволяє розширити спеціалізацію економіки регіону у виробничій сфері з концентрацією ланцюжків створення вартості в регіоні (перенесення важелів корпоративного управління та фінансового обслуговування пріоритетних секторів виробництва в регіон);
- поєднання другого і третього типів регіональної політики капіталізації дозволяє розширити сервісну спеціалізацію економіки регіону, перейти на постіндустріальний уклад економічних відносин з одночасною концентрацією ланцюжків створення вартості в сервісних галузях і секторах економіки;
- поєднання першого і четвертого типу регіональної політики капіталізації дозволяє розширити спеціалізацію промисловості регіону з виходом на нові ринки з інноваційними продуктами, під які регіональними резидентними структурами формуються власні ланцюжки створення вартості;
- поєднання другого і четвертого типів регіональної політики капіталізації дозволяє створювати нові види продуктів і послуг в сервісних секторах економіки, реалізовувати стратегії інноваційного лідерства і на їх основі генерувати власні ланцюжки створення вартості з розміщенням центрів управління капіталом на території регіону.

Капіталізація з точки зору динаміки економічного розвитку регіону охоплює як сферу виробництва, так і сферу ринкового обігу, в першу чергу **фінансовий потенціал** ринкових перетворень в економіці регіонів.

Найбільш важливим механізмом підвищення капіталізації регіону є розвиток фондового ринку, який виконує виключно важливу функцію в становленні та розвитку ринкової економіки (див. рис. 1).

Ще до фінансової кризи 2008 р. фондовий ринок України так і не став ефективним механізмом залучення інвестицій в реальний сектор економіки, а з моменту його настання постраждав значніше, ніж в інших країнах світу. Основними причинами цього є макроекономічна і фінансова нестабільність,

значний обсяг державного регулювання економіки, низький рівень капіталізації організованого ринку і взагалі незначна його частка в обігу цінних паперів, відсутність прозорості в ціноутворенні, яку може забезпечити тільки фондова біржа.

Тому для підвищення ціни активів підприємства, тобто його капіталізації, необхідним інструментом є первинне розміщення цінних паперів національного емітента на основних фондових біржах світу (IPO), що, як правило, призводить до зростання ціни даного активу. В Україні, навіть у порівнянні з сусідніми Росією, Польщею, країнами Балтії, фондовий ринок перебуває в зародковому стані.

З точки зору ринкового обігу капіталізація передбачає застосування такого інструменту як постійний моніторинг курсового значення акцій підприємств регіону. Зростання капіталізації вирішує не тільки завдання фінансування виробничої діяльності підприємств і корпорацій, а й стає джерелом формування «нових заощаджень» населення регіону у вигляді цінних паперів комерційних організацій, що приносять дохід. Крім того, участь значної кількості фізичних осіб у капіталі акціонерних компаній робить їх публічними.

Необхідним інструментом капіталізації є підвищення рівня прозорості фондового ринку, який може бути досягнутий за рахунок інформування зацікавлених осіб про діяльність професійних учасників на фондовому ринку, особливо в умовах фінансової кризи.

Висновки. Підвищення капіталізації регіонів України багато в чому залежить від розробки якісно нового стратегічного курсу державної політики соціально-економічного розвитку регіонів України, метою якого є, в першу чергу, розвиток ринків факторів виробництва, здійснення реструктуризації (докапіталізації) активів (ресурсів) кожного регіону. Представлений комплексний підхід дозволив запропонувати основні механізми підвищення капіталізації економічного потенціалу регіонів країни, а також відокремити важливі інструменти розвитку ринків факторів виробництва на основі

модернізації економіки, наявності і вибору ресурсних можливостей, в тому числі й фінансових, розвитку та ефективного використання всіх складових економічного потенціалу.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу на розвиток ринків факторів виробництва таких дієвих механізмів підвищення капіталізації регіонів України як державно-приватне партнерство, яке є інституційною основою координації влади, бізнесу і суспільства; створення регіональних промислових кластерів, вільних економічних зон, регіональних інноваційних систем, технопарків, що грають роль перехідних майданчиків і «вікон» в міжрегіональний і глобальний ринок та виступають як «локомотиви» і «точки зростання» по відношенню до всієї решти території регіону.

1. *Алексеев Д. А.* Механизмы капитализации компаний / Д. А. Алексеев. – Иркутск : Изд-во БГУЭП, 2011. – 150 с.
2. *Бурдые П.* Социология политики / П. Бурдые, пер. с фр. Н.А. Шматко / [сост., общ. ред. и предисл. Н.А. Шматко]. – М. : Socio-Logos, 1993. – 336 с.
3. *Де Сото Э.* Загадка капитала. Почему капитализм торжествует на Западе и терпит поражение во всем остальном мире / Э. Де Сото; пер. с англ. – М. : Изд-во «Олимп-Бизнес», 2004. – 272 с.
4. Капитализация предприятий : теория и практика [монография] / под ред. д.э.н., проф. И. П. Булеева, д.э.н., проф. Н. Е. Брюховецкой ; НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти ; ДонУЭП. – Донецк, 2011. – 328 с.
5. Капіталізація економіки України / [за ред. акад. НАН України В. М. Гейця, д. е. н. А. А. Гриценка]. – К. : Ін-т економ. та прогнозув. НАН України, 2007. – 220 с.
6. *Княгинин В. Н.* Капитализация регионов : проблемы, задачи, механизмы / В. Н. Княгинин // Стенограмма выступления на семинаре «Капитализация регионов», 3-4 октября 2003 г. – СПб. : Фонд «ЦСР Северо-Запад», 2003. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.csr-nw.ru/upload/file_category_1097.pdf

7. *Кухарська Н. О.* Регіональне стратегування – основа формування стратегії розвитку регіону / Н. О. Кухарська // Економіст. – 2012. – № 1. – С. 63-65.
8. *Лыщикова Ю. В.* Стратегия повышения капитализации экономического потенциала региона / Ю. В. Лыщикова // Гуманитарные, социально-экономические и общественные науки. – 2013. – №1. – С. 348-352.
9. *Малова Т. А.* Капитализация: предпосылки национального прорыва / Т. А. Малова // Финансовый бизнес. – 2008. – № 1. – С. 39-46.
10. *Малова Т. А.* Анализ процесса капитализации рыночной стоимости в условиях экономического кризиса / Т. А. Малова // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского Ин-та бизнеса. – 2010. – № 2(12). – С. 53-59.
11. *Молчан А. С.* Капитализация воспроизводственного потенциала как фактор, обеспечивающий промышленное развитие региона [Электронный ресурс] / А. С. Молчан // Научный журнал КубГАУ. – 2011. – №66(02). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ej.kubagro.ru/2011/02/pdf/40.pdf>
12. Особенности воспроизводства регионального капитала: сущность, подходы к оценке, методы управления / Ин-т экономики КарНЦ РАН [под общей ред. Ю. В. Савельева]. – Петрозаводск : Изд-во Карельского научного центра РАН, 2008. – 198 с.
13. *Радаев В. В.* Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация / В. В. Радаев // Общественные науки и современность. – 2003. – № 3. – С. 5-16.
14. *Савельев Ю. В.* Управление конкурентоспособностью региона : от теории к практике / Ю. В. Савельев ; Ин-т экономики КарНЦ РАН. – Петрозаводск : Карельский научный центр РАН, 2010. – 516 с.